

SENATORA MINIMUMS

jeb

Kas būtu jāzina studentam – senatoram

Jura Pūces apkopojumā un interpretācijā

7. papildinātā versija

Saturs

1. Ievads;
2. Ko mums saka normatīvie akti?
3. Ko mums saka pieredze?
4. Kas tas ir?
5. Nobeigums.

1. Ievads

2002. gadā notika pirmais Latvijas Studentu apvienības rīkotais studentu – senatoru seminārs. Toreiz es tiku aicināts sagatavot materiālu, kas ne tikai būs semināra izdales materiāls, bet apkopojums, kas kalpos kā bāze visiem semināra dalībniekiem pēc atgriešanās augstskolā pilnveidot savu darbu. LSA projekta par studentu pašpārvalžu rokasgrāmatu ietvaros esmu atjaunojis SENATORA MINIMUMU, lai to atkal nodotu kā palīgmateriālu studentu pašpārvalžu vajadzībām.

Laika posmā no 2000. līdz 2003. gadam es biju Latvijas Universitātes senators. Šai laikā saskāros gan ar tādiem brīžiem, kad studenti – senatori ir cēlušies augšā sēdes laikā un gājuši prom, aizcirdami aiz sevis durvis, gan ar tādiem, kad rektors īpaši pateicas studentiem par ieguldījumu Senāta darbā. Tā kā darbs augstskolas senātā ir interesants, motivējošs un bagātinošs.

Taču ļoti labi es atceros pirmos brīžus Senātā. Visapkārt bija nepazīstami vecāki kungi un dāmas, tie runāja par man pilnīgi nesaprotamām lietām un mana iepriekšējā zināšanu bagāža man šķita nepietiekama un skolnieciska. Tagad gan, protams, vecišķi būtu cerēt, ka mana “milzīgā” uzkrātā pieredze atvieglos jauno senatoru sadzīvi, pie tam skaidrs, ka tā nav vienlīdz viegli piemērojama visās augstskolās un visās situācijās. Tāpēc esmu centies šajā SENATORA MINIMUMĀ apvienot visu to informāciju, bez kuras senatoram nekā neiztikt un labāk nerādīties senāta sēžu telpas tuvumā.

Apcerējums ir iedalīts trijās daļās. Pirmā ir veltīta normatīvajam regulējumam, kas nosaka studenta – senatora tiesības un pienākumus, kā arī senāta darbību vispār. Otrā min vairāk vai mazāk konkrētus padomus rīcībai senātā, lai stiprinātu savu ietekmi un nozīmi senatoru un augstskolas administrācijas vidū. Trešajā daļā tiek skaidroti būtiskākie termini un norises augstskolas senāta dzīvē.

2. Ko mums saka normatīvie akti?

Senāta darbību regulē vairāki normatīvie akti. Kopumā tos var iedalīt četrās lielās grupās:

- 1) Augstskolu likums, kas nosaka galvenās augstskolas senāta funkcijas. Jāpiezīmē, ka 2008.gada septembrī Saeimas atbildīgā komisija ir sākusi izskatīt jaunu likumu – Augstākās izglītības likumu – kas aizstās 1995.gadā pieņemto Augstskolu likumu. Jauno likumprojektu var atrast adresē http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Normativie_akti/IZMlik_150108_AIL.doc
- 2) Attiecīgās augstskolas satversme, kas precizē tiesības katrai lēmējinstīcijai, tai skaitā senātam;
- 3) Citi likumi un Ministru kabineta noteikumi (kā arī atsevišķu ministru rīkojumi), kas regulē kādas specifiskas darbības jomas;
- 4) Augstskolas iekšējie normatīvie dokumenti, kas nosaka lēmumu pieņemšanas tiesības vienai vai otrai instīcijai konkrētā gadījumā vai jomā (sevišķi svarīgs ir senāta nolikums);

Šajā aprakstā es neiedziļināšos augstskolu satversmēs un iekšējos dokumentos (jāpiezīmē, ka es to nevarētu izdarīt pat pie labākās gribas, jo man nav pieejami lielākā daļa augstskolu iekšējo dokumentu), bet gan citu valsts pārvaldes instīciju pieņemtajam regulējumam. Pie tam visiem augstskolas iekšējiem dokumentiem jebkurā gadījumā ir jāatbilst likumiem un citiem normatīvajiem aktiem. Tomēr mans pirmais ieteikums būtu šāds:

Izlasiet visus minētos dokumentus. Jūs jebkurā gadījumā atklāsiet daudz ko jauna, kaut arī tas paņems kādu brīdi Jūsu laika. Augstskolu likumu var dabūt Internetā (<http://izm.izm.gov.lv/normativie-akti/likumi/915.html>), tāpat lielo vairumu pārējo normatīvo aktu. Augstskolas satversmi noteikti var atrast Jūsu augstskolas mājas lapā, bet iekšējos normatīvus nekautrējieties palūgt augstskolas administrācijai. Saskaņā ar Augstskolu likumu, Jums ir tiesības tos saņemt!

Augstskolu likums

Augstskolu likums nosaka vienu no būtiskākajiem principiem, kas ir svarīgs, lai izprastu Senāta vietu un lomu. Proti, augstskolas Latvijā ir iestādes ar pašpārvaldes tiesībām. Tas nozīmē to, ka augstskolai ir tiesības pašai izvēlēties metodes kā realizēt tos uzdevumus, kurus ir izvirzījis augstskolas dibinātājs (valsts augstskolām – valsts, privātām augstskolām – augstskolas īpašnieks). Metožu izvēle var nozīmēt diezgan daudz un arī diezgan maz. Taču uz šīs metožu izvēles tiesības balstās visa augstskolas autonomija un arī visu tās pašpārvaldes instīciju (senāta, satversmes sapulces, fakultātes domes u.t.t.) spēks un ietekme augstskolā.

Augstskolu likums senātu noteic par vienu no galvenajām lēmējinstīcijām augstskolā, dodot tiesības tai apstiprināt kārtību un noteikumus visās augstskolas darbības sfērās. Likums nosaka jomas, kurās senātam ir ekskluzīvas tiesības pieņemt lēmumus, proti, citām instīcijām nav tiesības aizstāt senātu šīs funkcijas izpildē. Tādas funkcijas ir:

- 1) tiesības apstiprināt augstskolā īstenotās studiju programmas;

- 2) tiesības apstiprināt studiju programmu direktorus;
- 3) tiesības noteikt augstskolas finanšu resursu struktūru;
- 4) tiesības dibināt un likvidēt struktūrvienības;
- 5) tiesības apstiprināt augstskolas struktūrvienību nolikumus;
- 6) tiesības dibināt iestādes, to skaitā – publiskās aģentūras;
- 7) tiesības pieņemt lēmumu par zinātniska institūta dibināšanu;
- 8) tiesības apstiprināt darba samaksas principus augstskolā (ievērojot Ministru kabineta noteikto kārtību);
- 9) tiesības pieņemt nolikumu par akadēmiskajiem amatiem;
- 10) tiesības izvirzīt priekšlikumu par augstskolas profesoru vietu skaitu;
- 11) tiesības pieņemt lēmumu par konkursa izsludināšanu un izsludināt konkursu uz asociētā profesora amatu;
- 12) tiesības neizsludināt konkursu uz akadēmisko amatu, bet uz laiku līdz diviem gadiem pieņemt darbā viesprofesoru, viesdocentu vai vieslektoru;
- 13) tiesības apstiprināt nozares profesoru padomes sastāvu;
- 14) tiesības apstiprināt Padomnieku konventa nolikumu un ievēlēt tā locekļus;
- 15) tiesības noteikt kārtību, kādā kvalificējami pārkāpumi un uzliekami sodi par augstskolas personāla pienākumu nepildīšanu;
- 16) tiesības izskatīt apelācijas par studējošā eksmatrikulāciju, kuru veicis rektors;
- 17) tiesības apstiprināt akadēmiskās šķīrējtiesas lēmumus;
- 18) tiesības apstiprināt augstskolas studējošo pašpārvaldes nolikumu.

Praksē augstskolas senāts veic arī citas funkcijas un ir tiesīgs iejaukties jebkurā pārvaldes procesā augstskolā.

Ikdienas dzīvē svarīgākie jautājumi senāta ikdienā ir tie, kas ir saistīti ar studiju programmu apstiprināšanu un izmaiņām tajās, kā arī ar finansiāliem jautājumiem, piemēram, ikgadējo studiju maksu apstiprināšana.

Augstskolu likumā ir tikai daži noteikumi, kas skar studentu pārstāvjus senātā. Pirmām kārtām, tas nosaka nepieciešamību ietvert studentus senāta sastāvā (ne mazāk kā 20% no senatoru kopskaita), otrām kārtām, tas nosaka tiesību studentu pašpārvaldei ievēlēt šos pārstāvjus (nevis satversmes sapulcei, kā tas ir atsevišķās augstskolās) un, treškārt, tas nosaka šiem senatoriem ekskluzīvas tiesības izmantot veto tiesības jautājumos, kas skar studējošo intereses. Šīs tiesības ir patiesi ekskluzīva tiesība, jo tādas nav nevienā citā pasaules izglītības sistēmā. Jautājumi, kas skar studējošo intereses – tas ir tik plašs jēdziens, ka grūti atrast jautājumu, kas augstskolas ikdienā tajā neietilptu. Praksē šis lēmums var būt jebkurš senāta lēmums.

Citi normatīvie akti

Senāta darbību nosaka vēl vairāki normatīvie akti. Tā, spēkā ir noteikumi par valsts emeritētā zinātnieka statusa piešķiršanu, kas nosaka senātam tiesības izvirzīt kandidātus uz šo amatu un dažu augstskolu senātiem – kandidātus uz padomi, kas šo nosaukumu piešķir.

Studiju programmu akreditācijas noteikumi un licencēšanas noteikumi nosaka to, ka augstskolas senātam ir jāapstiprina ikviena programma, kas tiek virzīta akreditācijai un licencēšanai. Augstskolas senāts pēc tam veic visas svarīgās izmaiņas studiju programmā (nosaukuma maiņa, studiju programmas direktora maiņa u.tml.).

3. Ko mums māca pieredze?

Likumus zināt ir labi. Tieši tādi, salīdzinoši vājāki, senatoru grupai kā studenti – senatori likumu zināšana bieži vien ir vienīgā iespēja kā aizstāvēt savas intereses un tiesības senāta ikdienā. Taču tiesību zinātnē ir pazīstams tāds romiešu teiciens, ka tiesības piemīt modrajiem, proti, tiesību īstenošanu labumu dod tikai tiem, kas māc šīs tiesības pareizi un laikā pielietot. Tāpēc svarīgi ir zināt ne tikai likumus un nolikumus, bet arī mācēt tajā noteikto pietiekami labi izmantot. Šajā sadaļā es vēlētos pievērsties senāta darba organizācijā un norisē svarīgiem faktoriem, kas būtu jāzina studentiem – senatoriem, lai sekmīgi aizstāvētu studentu intereses šai institūcijā.

Augstskolas senāts mēdz būt dažāda lieluma. Latvijā ir senāti, kur ir 80 senatori un tādi kur ir tikai septiņi. Senāta lielums ir atkarīgs gan no augstskolas lieluma, gan tradīcijām. Tas, protams, nosaka studentu – senatoru skaitu attiecīgajā augstskolā, gan arī rada zināmas izmaiņas senatoru darba vidē. Mazskaitlīgā senātā studentu pārstāvjiem (ne reti – pārstāvim) ir jāstrādā ar tikai dažiem senatoriem, kas vienlaikus ir gan viegli (jo nav jārunā ar daudziem senatoriem), gan arī grūti (jo vienoties ar lielāku skaitu cilvēku vienmēr ir vieglāk, nekā ar nelielu). Tas pats sakāms par daudzskaitlīga senāta senatoriem.

Senāts darbu organizē diezgan dažādos veidos. Ne reti pastāv senāti, kur senatori pirms sēdes pat nezina tā darba kārtību, vai tā ir veidota tādā veidā, ka nav iespējams nojaust senātā patiesi paredzētos lēmumus (piemēram, darba kārtība ir divi mazsvarīgi punkti un punkts “Dažādi”, kurā parasti tiek izskatītas visdažādākās lietas). Mans ieteikums studentiem – senatoriem būtu *veicināt tādas kārtības ieviešanu, ka darba kārtības tiek veidotas vismaz nedēļu pirms sēdes un iepriekš izsūtītas senatoriem. Vajadzētu aicināt izbeigt paražu darba kārtībā iekļaut “dažādi”, jo nav tādu jautājumu, kurus nevarētu zināt nedēļu pirms senāta sēdes (un ja zina, tad lai tā arī ieraksta darba kārtībā). Ja nedēļas laikā rodas liela nepieciešamība kādu jautājumu izskatīt senāta sēdē, tad tos var ierosināt sēdes sākumā iekļaut papildus darba kārtībā un atsevišķi nobalsot par to. Būtu tomēr svarīgi, lai šādā veidā netiktu senāta sēdes darba kārtībā iekļauti tādi punkti, kas prasa papildus analīzi no senatoru puses. Jebkurā gadījumā sēdes gaitai*

uzmanīgi jāseko līdzi, lai gadījumos, ja šādi punkti tomēr parādās, studenti – senatori spētu pieņemt lēmumu un attiecīgi rīkoties.

Senāta sēžu sagatavošana notiek dažādi. Ir augstskolas, kur katrs senators iepriekš saņem visu sagatavoto lēmumu projektus (*uzskatu to par labāko variantu, it sevišķi studentiem – senatoriem, jo nodrošina tiem iespēju analizēt sagatavotos lēmumu projektus un sniegt tiem savus priekšlikumus*), bet ir arī augstskolas, kur lēmumi vispār rakstveidā parādās tikai pēc pieņemšanas un nav zināmi senatoriem līdz sēdes dienai. Šāda prakse ļoti kaitē studentiem – senatoriem, kuru iespējas piedalīties lēmumu pieņemšanā ir tieši proporcionālas saņemtās informācijas apjomam par pieņemamajiem lēmumiem un to pamatojumu.

Studentiem – senatoriem gluži tāpat kā jebkuram citam senatoram ir tiesības iesniegt senāta lēmuma projektu. Tas nozīmē arī tiesības iesniegt priekšlikumus par jebkuru lēmuma projektu, kuru ir sagatavojis kāds cits (rektors, īpašnieks, kāds no augstskolas vadības u.c.). Taču, lai varētu izmantot šo savu tiesību, studentiem – senatoriem sagatavotie lēmumu projekti ir jāzina iepriekš. Augstskolu senātos parasti darbs notiek ne tikai senāta sēdēs, bet arī iepriekš komisijās (vai darba grupās). Zinu gan, ka atsevišķu augstskolu senātos nepastāv komisijas (vai darba grupas), taču pat tajās notiek iepriekšējs darbs pie lēmuma projektiem neformālās sanāksmēs. Studentiem – senatoriem ir svarīgi būt šo komisiju (darba grupu, neformālo sanāksmju) locekļiem. Tajos gados, kurus esmu bijis LU senators, esmu vienmēr pieturējies pie principa, ka studentiem ir jābūt pārstāvētiem visās senāta komisijās, tādējādi esot informētiem par visiem lēmumiem, kas tiek virzīti apstiprināšanai uz augstskolas senātu. *Sevišķi svarīgi no studentu viedokļa ir ietilpt komisijās (darba grupās, neformālajās sanāksmēs), kas spriež par divām jautājumu grupām:*

- a) studijām augstskolā (studiju programmu apstiprināšanu, izmaiņām tajās, studiju organizēšanu, principiem) – jo šie jautājumi vistiešāk skar augstskolas studenta ikdienu;*
- b) augstskolas finansēm – jo šie jautājumi skar augstskolas studentu maciņus (proti, ietekmē viņus visskaudrāk).*

Tāpat studentiem – senatoriem sevišķi vajadzētu sekot līdzi jautājumiem, kas skar struktūrvienību izveidi un pārbīdi, jo jāsaprot, ka katras jaunas struktūrvienības izveide nozīmē arī papildus tēriņus no studentu kabatas struktūrvienības darbinieku atalgojumam.

Būtisks jautājums, kas skar studentu – senatoru ikdienu, ir tas, ka visi priekšlikumi, kurus izvirzīsiet senātā vai tā komisijās (darba grupās, neformālās apspriedēs), tiks uztverti nevis kā konkrētā studenta – senatora priekšlikumi, bet gan studentu pašpārvaldes viedoklis. Tas dod priekšrocību, bet arī atbildību, jo nevarat savas domas vieglprātīgi uzdot par studentu pašpārvaldes pozīciju. Sliktākais, ciniski runājot, kas varētu notikt, būtu vēlāks studentu pašpārvaldes lēmums, kas ir pretējs paustajai nostājai. Tāpēc es ieteiktu darīt divas lietas:

- 1) apspriest visus svarīgos jautājumus pirms izskatīšanas senātā (tā komisijā) ar pārējiem senatoriem un studentu pašpārvaldi vai tās aktīvāko daļu;

- 2) ja tas nav iespējams (laika trūkuma dēļ vai tāpēc, ka pašpārvaldē nav neviena, kas būtu kompetents par šo jautājumu runāt), tad izvairīties tieši uzdot savu viedokli par pašpārvaldes viedokli, bet runāt kā par savu personīgu viedokli.

Ja tomēr abi šie padomi neder, tad būs vien jāuzņemas atbildība uz sevi (vispār tā ir laba senatora pazīme – uzņemt atbildību par norisēm) un paust savu viedokli kā studentu pašpārvaldes viedokli.

Svarīgs jautājums senāta ikdienā ir to cilvēku noskaidrošana, kas ir noteicošie senātā dzīvē. Pēc savas pieredzes šos cilvēkus dalu četrās grupās:

- 1) Rektors – kā augstskolas vadītājs rektors ietekmē jebkura lēmuma pieņemšanu. Tāpēc ļoti svarīgi ir strādāt kontaktā ar rektoru, pastāvīgi piedaloties jebkura viņa iniciēta lēmuma apspriešanā. Ja studentiem – senatoriem nav principiālu iebildumu, strīdus gadījumos labāk ir balsot tā, kā grib rektors. Nevajag gan arī aizmirst pārējos spēlētājus.
- 2) Senāta priekšsēdētājs – parasti vada senāta darba kārtības (formālās vai neformālās) sastādīšanu un var spēlēt izšķirošu lomu strīdīgu lēmumu pieņemšanā. Ar senāta priekšsēdētāju labāk uzturēt draudzīgas attiecības, cik tas iespējams.
- 3) Augstskolas vadība – kā vadošu amatpersonu grupa parasti darbojas saskaņoti senāta sēdēs, tomēr labi var novērot lomu sadali šajā darbībā. Augstskolas vadību tomēr nevajag uztvert kā pilnīgi homogēnu veidojumu un svarīgi ir mēģināt izzināt atšķirības starp tās locekļiem. Tās var būt svarīgas atsevišķu lēmumu pieņemšanā.
- 4) Akadēmiskie līderi – parasti daži cilvēki senātā, kas ir jūtami aktīvāki kā pārējie un spēj tos aizkustināt. Ne reti šie cilvēki ieņem opozicionāru lomu vadībai, taču nevajag pārāk priecāties par to, jo tikpat ātri kā šie cilvēki sāk konfliktēt ar vadību, tikpat ātri tie atkal vienojas ar to.

Kopumā varu ieteikt – pastāvīgi strādāt ar augstskolas pārējo personālu, taču neuztvert arī tos par saviem ienaidniekiem – parasti tie ļoti priecājas par studentu pārstāvju aktivitātēm.

Pirms tuvojos otrās daļas nobeigumam, gribētu minēt šādu ieteikumu:

Studentiem – senatoriem ir jāpiedalās visu lēmumu apspriešanā un jāinteresējas par visiem lēmumiem (jā, jā, arī par tām visām garlaicīgajām lietām, kas saistītas ar profesoru vietu saglabāšanu, vai studiju programmas vienu vai otru kursu). Tikai piedaloties visu lēmumu apspriešanā komisijās (darba grupās, neformālajās apspriedēs) var nodrošināt to, ka studentu viedoklis būs svarīgs arī patiesi būtiskos jautājumos. Gribētu aicināt studentus – senatorus nebaidīties senātā sēdēs runāt bieži (varbūt pat katrā senāta sēdē), jo tas veicinās studentu – senatoru prestiža veidošanos augstskolās.

Nobeigumā vēlos runāt par gadījumiem, kad tomēr neizdodas darbā komisijās (darba grupās, neformālās sanāksmēs) pārliecināt savus kolēģus – senatorus no citām augstskolas personāla grupām (pasniedzējus un administratīvos darbiniekus) par Jūsu viedokļa pareizību. Tādā gadījumā, protams, var izmantot veto tiesības. Pirms to dariet, atminieties vienu svarīgu lietu – *students – senators nav tikai studentu pašpārvaldes pārstāvis augstskolas senātā, bet arī augstskolas pārvaldes daļa. Proti, viņam ir jā rūpējas par divām lietām, kas bieži ir pretrunā – augstskolas pastāvēšanu un uzplaukumu, no vienas puses, un studentu interesēm, no otras puses.* Katru reizi pirms veto piemērošanas vajag izsvērt, vai labums, ko

iegūst studenti no lēmuma apturēšanas ir lielāks kā sliktums, kas tiek nodarīts augstskolai. Te es, protams, nerunāju par tām lietām (kādas nereti gadās), kuras tiek virzītas no, iespējams, nesaprātīgu augstskolas administratoru puses un kuras nedod nekādu labumu augstskolai.

Veto tiesības ir tiesības, kas radītas augstskolas studējošo interešu aizsardzībai. Tas nav absolūts, bet gan atliekošs veto. Proti, pēc veto piemērošanas attiecīgo jautājumu izskata saskaņošanas komisija, kuru izveido senāts. Šajā komisijā pusei no locekļiem ir jābūt studentu pārstāvjiem. Tālākais darbs notiek šajā komisijā, kur notiek augstskolas un studentu interešu saskaņošana. Ideālā variantā komisijai ir jā sagatavo jauns lēmuma projekts, kuru vēlāk senāts pieņem ar divu trešdaļu balsu vairākumu. Reizēm šāds rezultāts netiek sasniegts. Tad studentu – senatoru uzdevums ir palikt pietiekami stipriem, lai nepadotos spiedienam, kuru izdara augstskolas vadība.

Veto tiek piemērots atbilstoši senāta nolikumā noteiktai procedūrai. Tāpēc vēl jo svarīgāk ir rūpīgi iepazīties ar šo dokumentu. Parasti veto tiek piemērots senāta sēdes laikā, paziņojot par tu mutiski, pēcāk iesniedzot rakstisku pamatojumu šim veto. Svarīgi atcerēties, ka likums neprasa nekādu īpašu pamatojumu, taču var būt noderīgi norādīt, kādā veidā studentu intereses tiek aizskartas ar attiecīgo lēmumu.

4. Kas tas ir?

Zem šī dziļdomīgā virsraksta es vēlētos likt brīva traktējuma skaidrojumu dažiem terminiem, ar kuriem var nākties saskarties ikdienas darbā senātā:

Akadēmiskās un profesionālās studijas – bieži tiek minētas kā pretmets. Akadēmisko studiju uzdevums ir nodrošināt absolventu sagatavotību zinātniski pamotai un pētnieciski bagātinātai darbībai. Profesionālo studiju uzdevums ir dot absolventam profesiju, proti, sagatavot darba tirgum. Faktiski visas studijas augstskolās tiek bāzētas pētniecībā, tāpēc pretišķībām starp šiem studiju veidiem nevajadzētu būt lielai nozīmei. Pēdējās laikā par galveno, dažkārt pat vienīgo atšķirību starp akadēmiskajām un profesionālajām studijām min studiju programmā iekļauto praksi. Tomēr jaunajā Augstākās izglītības likuma projektā studiju programmu dalījums vairs nav paredzēts.

Akadēmiskie amati – amati, kas tiek piešķirti augstskolas pasniedzējiem. Akadēmiskos amatos ievēlē tam noteiktas institūcijas (profesorus, asociētos profesorus – profesoru padomes; docentus, lektoros, asistentus – fakultātes dome vai institūta padome, augstskolās bez fakultāšu iedalījuma – senāts). Ir piecas akadēmisko amatu pakāpes – profesors, asociētais profesors, docents, lektors, asistents. Pirmajos trīs amatos var ievēlēt tikai tādas personas, kurām ir doktora grāds (ir izņēmumi mākslas specialitātēm, kur „var ievēlēt personas, kuru mākslinieciskās jaunrades rezultāti atbilst attiecīgās augstskolas senāta pieņemtajam nolikumam par akadēmiskajiem amatiem” [Augstskolu likuma 28., 30., 32. panti]). Pēdējos

divos amatos var ievēlēt personas, kurām ir maģistra grāds (Mākslas specialitātēs un profesionālajās studiju programmās lektoru ievēlēšanas noteikumus reglamentē augstskolas senāta apstiprināts nolikums.). Pēdējo noteikumu augstskolas nereti pārkāpj, lektoru un asistentu amatos ievēlot personas, kurām nav maģistra grāda.

Akreditācija – process, kādā valsts atzīst attiecīgo augstskolu tiesības izdot valsts atzītus augstākās izglītības diplomus. Ir divu veidu akreditācijas: augstskolas akreditācija (to veic Augstākās izglītības padome) un studiju programmas akreditācija (to veic IZM Studiju programmu akreditācijas komisija). Lai saņemtu valsts atzītu diplomu, jābūt akreditētai gan augstskolai, gan studiju programmai, kurā studējat. Abās akreditējošajās institūcijās ir LSA pārstāvis. Pirms augstskola vai studiju programmas akreditācijas lēmuma pieņemšanas savu darbu veic Augstākās izglītības kvalitātes novērtēšanas centra organizēta novērtēšanas komisija.

Augstskolas budžets – katra augstskola katru gadu sastāda budžetu un gada beigās dod par to norēķinu augstskolas dibinātājam (valsts augstskolās – dažādām valsts institūcijām, privātās augstskolās – īpašniekam). Augstskolas budžeta lielu daļu sastāda ienākumi par studijām. Tie ir divu dažādu veidu – valsts budžeta dotācija studiju vietas izmaksu segšanai un ienākumi no studiju maksas un studiju pakalpojumiem (kopēšanu, izdruku, izziņu u.tml.). Pašlaik valsts budžets dotē tieši augstskolas (visas valsts augstskolas, izņemot Banku augstskolu, un dažas privātas augstskolas). Iespējams, ka šī kārtība perspektīvā varētu mainīties.

Budžeta vieta – valsts budžeta finansēta vieta kādam studentam studijām akreditētā studiju programmā akreditētā augstskolā. Budžeta vietu skaitu konkrētā augstskolā konkrētā jomā un līmenī nosaka izglītības un zinātnes ministrs. Finansējums vienai budžeta vietai ir reizinājums no bāzes finansējuma (to ir noteikuši eksperti un apstiprinājis Ministru kabinets – tā aprēķins ir novecojis, tajā nav iekļauti līdzekļi vairākām būtiskām studiju programmas pozīcijām), izglītības tematiskās jomas koeficienta (to ir noteicis MK) un izglītības līmeņa (pamatstudijas, maģistratūra, doktorantūra) koeficienta (to arī ir noteicis MK).

Fakultāte, nodaļa – Augstskolu likumā paredzētās struktūrvienības augstskolā, kas paredzētas studiju īstenošanai. Fakultāte ir struktūrvienība, kuras zinātniskais potenciāls ir pietiekams doktora grāda piešķiršanai. Ja tas tāds nav, tad to vietā veido nodaļu. Jāpiezīmē, ka vairākas augstskolas pēdējo gadu laikā ir izveidojušas fakultātes, kaut arī to zinātniskais potenciāls nav pietiekams. Fakultāti vada dekāns.

Filiāle, pārstāvniecība – augstskolas struktūrvienība, kas izveidota studiju organizēšanai (filiāle) vai informēšanai par studiju norisi (pārstāvniecība), kas atrodas citā apdzīvotā vietā nekā augstskolas galvenā atrašanās vieta.

Grants – naudas piešķirums. Augstskolās parasti šis jēdziens tiek lietots, lai apzīmētu valsts piešķirtos līdzekļus zinātniskai pētniecībai. Par grantu tēriņu ir atbildīgs grantu vadītājs un augstskola vai institūts, kurā viņš strādā.

Institūts – Augstskolu likumā paredzēta struktūrvienība pētniecības veikšanai. Institūta zinātniskajam potenciālam jābūt pietiekamam doktora grāda piešķiršanai. Institūtu vada direktors. Vairāku augstskolu nosaukumā minētais vārds institūts nav korekts no Augstskolu likuma viedokļa, taču šo jautājumu augstskolas parasti izvairās risināt zināmas nosaukuma tradīcijas vārdā.

Izglītības tematiskā joma – līdzīga profila studiju programmas apvienošs termins. Jomu skaits ir noteikts ar Ministru kabineta noteikumiem. Piemēram, uzņēmējdarbība un administrēšana (visas vadības zinību un uzņēmējdarbības vadības studiju programmas), sociālās un cilvēkrīcības zinātnes (visas ekonomikas, socioloģijas, psiholoģijas, politoloģijas u.c. studiju programmas), humanitārās un mākslas zinātnes (studiju programmas vēsturē, filoloģijā, teoloģijā, mākslā un mūzikā u.tml.) u.t.t.

Kanclers – universitātēs amatpersona, kas ir atbildīga par finanšu lietu vešanu un finanšu politikas noteikšanu. Pašlaik kancleri ir tikai RTU. Kādu laiku atpakaļ gaisā virmoja ideja augstskolās iecelt valsts kanclerus, lai kontrolētu augstskolas finanšu darbību. Toreiz daudzi bija pret (tai skaitā, LSA), tāpēc to neapstiprināja.

Koledža - Saskaņā ar Augstskolu likumu, koledžas paredzētas pirmā līmeņa profesionālo studiju programmu īstenošanai. Profesionālās izglītības likums paredz, ka koledžas var realizēt arī vidējo profesionālo izglītību. Pastāv gan neatkarīgas koledžas (gan valsts, gan privātas), gan arī augstskolu koledžas.

Latvijas Studentu apvienība – saskaņā ar Augstskolu likuma 64.² pantu, „*Latvijas Studentu apvienība ir studējošo pašpārvalžu koleģiāla apvienība, kurā ietilpst visu akreditēto augstskolu studējošo pašpārvalžu pārstāvji.*”

Maksas studiju vieta – paša studenta (vai viņa vecāku, radnieku, potenciālo darba devēju u.tml.) apmaksāta vieta studijām augstskolā. Maksas vietu skaitu nosaka pati augstskola. Studiju maksas lielumu nosaka pati augstskola – parasti vai nu senātā, vai senāta apstiprinātā kārtībā.

Promocija – doktora grāda piešķiršana. Doktora grādu var piešķirt pēc doktora programmas beigšanas un promocijas darba aizstāvēšanas promocijas padomē. Promocijas padomes apstiprina Latvijas Zinātnes padome.

Prorektors – rektora vietnieks kādos noteiktos jautājumos.

Rektors – augstskolas vadītājs, kas atbilstīgi likumam ir atbildīgs par augstskolas darbību. Tāpēc šai amatpersonai ir dotas arī speciālas tiesības. Rektora amatā var ievēlēt profesoru vai personu ar doktora grādu (universitātēs – profesoru) uz ne vairāk kā pieciem gadiem un ne vairāk kā divus termiņus pēc kārtas. Rektors pēc Augstskolu likuma ir augstskolas lēmējinstītūcija.

Satversmes sapulce – augstskolas augstākā lēmējinstītūcija akadēmiskos jautājumos. Satversmes sapulce pieņem un groza augstskolas satversmi, ievēlē rektoru un pilda citas funkcijas. Studentu pārstāvji ir vismaz 20% no satversmes sapulces dalībnieku kopskaita.

Senāts – augstskolas faktiski galvenā lēmējinstītūcija, kas var lemt jebkuru augstskolas dzīves jautājumu. Senātā studentu pārstāvjiem jābūt vismaz 20% no kopskaita.

Studējošo pašpārvalde – augstskolā izveidota instītūcija, kas domāta augstskolas personāla daļas – studējošo – interešu aizstāvēšanai. Tās būtiskākās tiesības ir pieprasīt un saņemt informāciju no jebkuras augstskolas struktūrvienības jebkurā jautājumā, kas skar studējošo intereses, piedalīties ar balsstiesībām visās augstskolas koleģiālajās lēmējinstītūcijās, iesniegt priekšlikumus izlemšanai jebkurā augstskolas lēmējinstītūcijā, piemērot veto fakultātes domē, senātā un satversmes sapulcē jebkurā jautājumā, kas skar studējošo intereses. Saskaņā ar Augstskolu likumu, „*augstskolas un koledžas vadības instītūciju pienākums ir atbalstīt un sekmēt studējošo pašpārvaldes darbību. Studējošo pašpārvaldi no augstskolas vai koledžas budžeta finansē apmērā, kas nav mazāks par vienu divsimto daļu (0,5%) no augstskolas vai koledžas gada budžeta.*” Tas nozīmē, ka augstskolai vai koledžai no gada ieņēmumiem vienas divsimtās daļas apmērā jāfinansē **tieši** studējošo pašpārvalde, nevis basketbola komanda, šaha klubiņš vai rektora komandējums uz Kanāriju salām.

Studiju līmenis – studiju programmu īstenošanas līmenis dažādo studiju satura, uzņemšanas un nobeigšanas prasību dēļ. Izšķir pamatstudiju līmeni (ietilpst pirmā līmeņa profesionālās (koledžas), bakalaura, profesionālā bakalaura un profesionālās studiju programmas), maģistrantūras līmeni (ietilpst maģistra un profesionālā maģistra studiju programmas) un doktorantūras līmeni (ietilpst doktora studiju programmas). Ar jauno Augstākās izglītības likumu tiek plānots likvidēt dalījumu starp akadēmiskajām un profesionālajām programmām, to nelielo atšķirību dēļ.

Studiju programma – studiju īstenošanas metode, kurā tiek apkopots studiju plāns (studiju kursu saraksts), pasniedzēju sastāvs un prasības noteikta viena grāda vai kvalifikācijas iegūšanai. Studiju programmas ir jāakreditē ne retāk kā reizi sešos gados. *Sekojiēt līdzī augstskolas studiju programmu*

akreditācijas termiņam, lai neciestu augstskolas studenti! Studiju programmu vada studiju programmas direktors.

Veto tiesības senātā – īpašas tiesības, kas paredzētas augstskolas senāta pieņemtu lēmumu spēka apturēšanai. Tādas tiesības ir piešķirtas studentiem – senatoriem un atsevišķās augstskolās rektoram. Pēc veto piemērošanas tiek izveidota saskaņošanas komisija, kas saskaņo pušu intereses. Studentu pārstāvjiem veto tiesības ir arī fakultāšu domēs un satversmes sapulcē.

5. Nobeigums

Nobeidzot SENATORA MINIMUMU, vēlētos aicināt studentus – senatorus nebaidīties būt aktīviem senāta ikdienā. Produktīvu darbu senātā novērtēs ikviens. Tas arī veicinās viedokļa respektēšanu tādos gadījumos, kad students – senators ir pretējās domās kā augstskolas vadība vai senāta vairākums. Tā jau ir puse uzvaras.

Skaidrs, ka pastāv bailes no augstskolas administrācijas vai akadēmiskā personāla atriebības. Taču savā līdzšinējā praksē studentu pārstāvniecībā esmu dzirdējis tikai par dažiem, īpašiem gadījumiem, kad šādas bailes ir izrādījušās reālas. Parasti augstskolas jūtas pat glaimotas, ka tās studenti ir aktīvi aizstāvot savas tiesības.

* Senatora minimums atjaunots un papildināts 22.10.2009. saskaņā ar izmaiņām normatīvajos aktos. Mārtiņš Brencis;

* Senatora minimums atjaunots un papildināts 11.11.2009. Edvards Ratnieks.